

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. แหล่งข้อมูลที่ศึกษา

การศึกษาเรื่องภาวะผู้นำกับความสำเร็จในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนใน กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ แหล่งข้อมูลที่ใช้มี 2 ลักษณะ คือ

1. จากข้อมูลปฐมภูมิ โดยการศึกษภาคสนาม (Field Study) แบ่งเป็น ดังนี้

1.1 ใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์สมาชิกชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน โดยใช้แบบวัดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนในการรวบรวมข้อมูลในแต่ละชุมชน

1.2 ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยมีแนวคำถามเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนนั้นๆที่ทำให้เกิดกลไกการทำงานและเกิดปฏิสัมพันธ์ต่างๆภายในชุมชนซึ่งทำให้ประชาชนทำงานได้ตามเป้าหมาย

1.3 ใช้วิธีการสังเกตการทำงานของสมาชิกชุมชนภายในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร ว่ามีพฤติกรรมอย่างไรบ้างในการปฏิบัติงานตรงกับข้อมูลการสัมภาษณ์มาก่อนหรือไม่ มีอะไรเพิ่มเติมแตกต่างหรือไม่ วิธีนี้ใช้ศึกษาประกอบร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2. ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary) โดยศึกษาจากเอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ วารสาร และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผู้นำ เพื่อนำมาสนับสนุนประกอบการศึกษา

2. ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนพูนบำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ ชุมชนหมู่บ้านสุขสุวรรณ เขตพระโขนง ชุมชนคลองทับช้างล่าง เขตสะพานสูง

กลุ่มตัวอย่าง สำหรับการสัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์ ใช้วิธีแบบสำมะโนหรือศึกษา ตัวอย่างหัวหน้าของครัวเรือน ซึ่งหน่วยการวิเคราะห์ คือ ครัวเรือน ทุกครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน และสำหรับกลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 คือ ผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชน

ตัวอย่างที่ 2 คือ ผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมภายในชุมชน ได้แก่ เลขานุการชุมชน

ตัวอย่างที่ 3 คือ สมาชิกชุมชนและเป็นผู้ที่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมภายในชุมชน โดยเป็นสมาชิกชุมชนปกติทั่วไปและพักอาศัยภายในชุมชนมาไม่ต่ำกว่า 3 ปีเป็นอย่างน้อย ของชุมชนพุน้ำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ ชุมชนหมู่บ้านสุขสุวรรณ เขตพระโขนง ชุมชนคลองทับช้างล่าง เขตสะพานสูง

และใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random) อีกครั้งสำหรับตัวอย่างที่ 3 จากรายชื่อของชุมชน มาจำนวน 1 ตัวอย่าง

ขนาดตัวอย่าง ของชุมชนที่เลือกศึกษามีจำนวนสมาชิกดังต่อไปนี้ (ข้อมูลจำนวนประชากรจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ เขตพระโขนง เขตสะพานสูง พ.ศ. 2546)

2.1 ชุมชนพุน้ำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 92 ครัวเรือน และเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 92 ครัวเรือน โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เป็นหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด จำนวนครัวเรือนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 92 คนและประชากรตัวอย่างในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 3 คน

2.2 ชุมชนหมู่บ้านสุขสุวรรณ เขตพระโขนงมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 71 ครัวเรือน และเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 71 ครัวเรือน โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เป็นหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด จำนวนครัวเรือนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 71 คนและประชากรตัวอย่างในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 3 คน

2.3 ชุมชนคลองทับช้างล่าง เขตสะพานสูง มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 111 ครัวเรือน และเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 111 ครัวเรือน โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เป็นหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด จำนวนครัวเรือนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 111 คนและประชากรตัวอย่างในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 3 คน

สรุป ขนาดตัวอย่างในการศึกษาแบบสอบถามทั้งหมด 274 คนและในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 9 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

3.1 เป็นแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการปรับปรุงจากแนวคิด ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของ Bass (1985) เนื่องจาก ต้นฉบับข้อคำถามของแบบวัดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งแบบวัดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำที่ใช้นี้สร้างขึ้นเพื่อสัมภาษณ์ประชาชนหรือคนรอบข้างของผู้ นำเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อลดอคติหากเป็นการสัมภาษณ์จากผู้นำโดยตรง ลักษณะของแบบสอบถามมีความยาว หลายข้อคำถาม ผู้วิจัยจึงได้ปรับปรุงข้อคำถามเพื่อให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อลดปัญหาเกี่ยวกับผู้ตอบ ตอบไม่ตรงกับความจริง โดยเนื้อหาครอบคลุมการวัดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1.แบบการสร้างบารมีหรืออิทธิพลเชิงอุดมการณ์ 2.แบบการสร้างแรงคลใจ 3.แบบการ กระตุ้นการใช้ปัญญา 4.แบบมุ่งความสัมพันธเป็นรายบุคคล

แบบสอบถาม ได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 16 ข้อ

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน จำนวน 72 ข้อ แบ่งออก เป็น 4 แบบคือ

1. แบบการสร้างบารมีหรืออิทธิพลเชิงอุดมการณ์ (Charisma or idealized influence) 22 ข้อ
2. แบบการสร้างแรงคลใจ (Inspirational motivation) 24 ข้อ
3. แบบการกระตุ้นการใช้ปัญญา (Intellectual stimulation) 11 ข้อ
4. แบบมุ่งความสัมพันธเป็นรายบุคคล (Individualized consideration) 15 ข้อ

ตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงานภายในชุมชน จำนวน 2 ข้อ

4. การวัดตัวแปร

สำหรับการคำนวณแบบภาวะผู้นำในตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) เป็น 5 ระดับ มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ข้อความดังกล่าวตรงกับพฤติกรรมปฏิบัติเป็นประจำหรือทุกครั้ง ให้ 5 คะแนน

ข้อความดังกล่าวตรงกับพฤติกรรมปฏิบัติบ่อยครั้ง ให้ 4 คะแนน

ข้อความดังกล่าวตรงกับพฤติกรรมปฏิบัติบางครั้ง ให้ 3 คะแนน

ข้อความดังกล่าวตรงกับพฤติกรรมปฏิบัตินานๆครั้งให้ 2 คะแนน

ข้อความดังกล่าวตรงกับพฤติกรรมไม่เคยปฏิบัติเลย ให้ 1 คะแนน

เกณฑ์การแปลผลคะแนนของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน โดยนำคะแนนของผู้ตอบแต่ละคนรวมกันแล้วหาค่าเฉลี่ย ใช้หลักการแปลผลค่าเฉลี่ยในการให้ความหมายคะแนนเฉลี่ยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน และหากผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงแบบใดแบบหนึ่งอยู่ในระดับสูงสุด แสดงว่าผู้นำท่านนั้นมีภาวะผู้นำแบบนั้นมากที่สุด ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

เมื่อมีค่าเฉลี่ย (4.50 – 5.00) หมายถึงผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับสูงสุด

เมื่อมีค่าเฉลี่ย (3.50 – 4.49) หมายถึงผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับสูง

เมื่อมีค่าเฉลี่ย (2.50 – 3.49) หมายถึงผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อมีค่าเฉลี่ย (1.50 – 2.49) หมายถึงผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับต่ำ

เมื่อมีค่าเฉลี่ย (1.00 – 1.49) หมายถึงผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับต่ำที่สุด

3.2 เป็นแนวคำถาม สำหรับใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยกำหนดแนวคำถามที่ถามเกี่ยวกับแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนนั้นๆที่ทำให้เกิดกลไกการทำงานและเกิดปฏิสัมพันธ์ต่างๆภายในชุมชนซึ่งทำให้ประชาชนทำงานได้ตามเป้าหมายโดยพิจารณาใน 6 ด้าน ดังนี้ (Lofland, 1971 อ้างถึงใน สุรางค์ จันทวานิช, 2539)

1) ด้านการกระทำ (Acts) คือ พฤติกรรมที่ทำให้เกิดการทำงานหรือวิธีการ ขั้นตอนในการทำงาน เช่น การประชาสัมพันธ์ข่าวสารในการทำงาน การเรียกประชุมชาวบ้าน ให้คำปรึกษาการทำงาน ปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง

2) ด้านกิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันกระทำ เช่น กิจกรรมลอกท่อ กิจกรรมกวาดถนนชุมชน เป็นต้น

3) ด้านความหมาย (Meanings) คือ การสื่อสารระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน ได้อย่างเข้าใจ เกิดโลกทัศน์ ความเชื่อในการทำงานนำไปสู่เป้าหมายได้

4) ด้านความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความสัมพันธ์หรือสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกชุมชนกับผู้นำและสมาชิกกับสมาชิก เป็นไปในลักษณะใด เข้ากันได้ดีหรือขัดแย้งกันบ้างหรือไม่

5) ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่สมาชิกชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรม ดำเนินกิจกรรมรวมทั้งมีส่วนในการดำเนินการกิจกรรมชุมชนตั้งแต่ต้นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้

6) ด้านสภาพสังคม (Setting) คือ ลักษณะสภาพภายในชุมชนระหว่างเกิดกิจกรรมและไม่มีกิจกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกชุมชน

5. การทดสอบเครื่องมือวิจัย

1. ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาข้อคำถามในแบบสอบถามว่าได้แปลความหมายได้ตรงตามเนื้อหาและครอบคลุมเนื้อหาเพียงใดเป็นรายชื่อ ตลอดจนพิจารณาจำนวนภาษาที่ใช้ โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษา เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง และผู้วิจัย ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาเห็นสมควร

2. ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) โดยการทดสอบเครื่องมือก่อนเก็บข้อมูลจริง โดยการนำแบบสอบถามไปทดสอบใช้ (Pre-test) กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะคล้ายกันกับการศึกษาวิจัยนี้ จำนวน 30 คน ใน 1 ชุมชน หลังจากนั้น ได้ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สามารถเก็บข้อมูลได้ตรงตามประเด็นที่ต้องการมากยิ่งขึ้น

ผลการทดสอบ (Pre-test) กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะคล้ายกันกับการศึกษาวิจัยนี้ จำนวน 30 คน ใน 1 ชุมชน โดยทดสอบกับชุมชนที่ได้รับรางวัลชมเชย คือ ชุมชนรัชดา- ประชาชื่น จำนวน 30 ครัวเรือน ผลการทดสอบแบบสอบถามโดยแยกเป็นแบบภาวะผู้นำ 4 แบบดังนี้

1. ภาวะผู้นำแบบสร้างบารมี	ได้ ค่า ALPHA = .84
2. ภาวะผู้นำแบบคลใจ	ได้ ค่า ALPHA = .81
3. ภาวะผู้นำแบบการกระตุ้นการใช้ปัญญา	ได้ ค่า ALPHA = .74
4. ภาวะผู้นำแบบมุ่งความสัมพันธ์เป็นรายบุคคล	ได้ ค่า ALPHA = .72
5. ทดสอบค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามทั้งหมด	ได้ ค่า ALPHA = .92

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารชุมชน การสังเกตชุมชนและการทำงานภายในชุมชนของสมาชิกชุมชนและใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือนใน 3 ชุมชนรวมประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 274 ตัวอย่างและประชากรตัวอย่างในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ชุมชนละ 3 ตัวอย่าง รวม 3 ชุมชน 9 ตัวอย่าง ซึ่งการเก็บข้อมูลได้ดำเนินการในช่วงเดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม 2547

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลภาคสนามของชุมชนที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ทั้งหมดมาวิเคราะห์ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละชุมชน โดยใช้สถิติค่าร้อยละ

2. วิเคราะห์แบบของผู้นำการเปลี่ยนแปลงจากแบบสอบถามการวัดภาวะผู้นำโดยใช้การคำนวณแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) และกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน เป็น 5 ระดับ หลังจากนั้นนำมาแปลผลคะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แล้วนำคะแนนของผู้ตอบแต่ละคนรวมกันแล้วหาค่าเฉลี่ย ใช้หลักการแปลผลค่าเฉลี่ยในการให้ความหมายคะแนนเฉลี่ยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน หลังจากนั้นนำมาหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ในแต่ละชุมชนว่าผู้นำเป็นแบบใดและหาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (\overline{SD}) ตามลำดับ

3. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analysis) ของ Lofland (1971 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2539) ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและแนวคำถามจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งพิจารณาใน 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการกระทำ (Acts) 2) ด้านกิจกรรม (Activities) 3) ด้านความหมาย (Meanings) 4) ด้านความสัมพันธ์ (Relationship) 5) ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) 6) ด้านสภาพสังคม (Setting) โดยวิเคราะห์พร้อมกับการสังเกตการทำงานภายในชุมชน